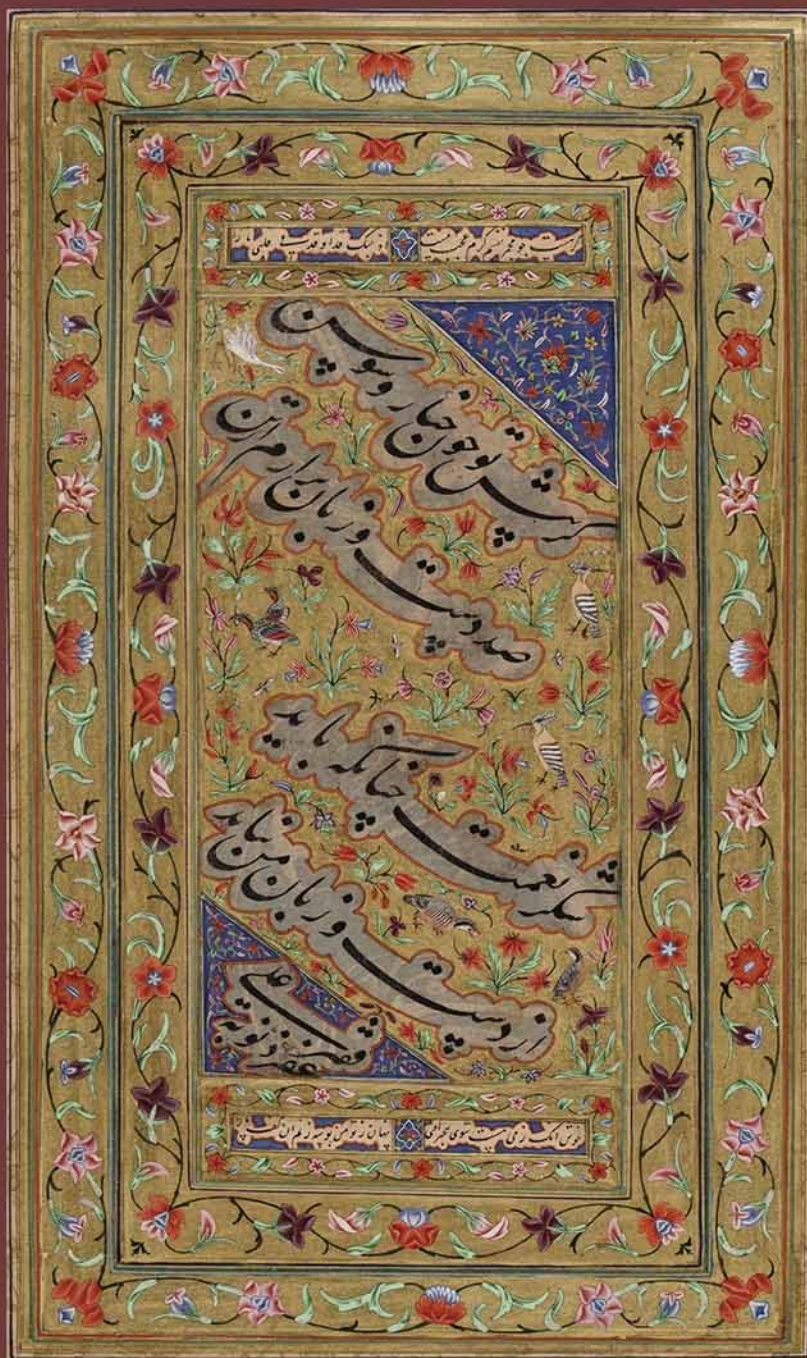

فصلنامه اطلاع رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه شناسی و ایران شناسی

دوره سوم، سال چهارم، شماره یکم و دوم، بهار - تابستان ۱۳۹۸ [انتشار: زمستان ۱۳۹۹]

سرسختن: دیپلماسی فرهنگی و میراث مکتوب • نظام تعریف/علی اشرف صادقی • معرفی سه منبع کهن رباعیات خیام / سید علی میرافضلی • سیدمهره و شکبه / علی صفی آققله • چند نکته و لغت از «مواهب الہی» معین الدین یزدی / احمد پنهانی • توضیحاتی درباره چند تن از مملو حان موزجوری دامغانی / راضیه آبدیان • تصحیح پتی از طلیان مرغری / محسن احمدوندی • خاکم به دهان، درباره سابقه یک مثل / ویلم باخرا، ترجمه: ساسا ریوندی • نگاہی به «تأثیر ادبیات فارسی در ادبیات انگلیسی» / مجالدین کیوانی • نقد و بررسی «دیوان ازرقی هروی» / مجالدین کیوانی • توضیحاتی درباره «بخشی از تفسیری کهن به پارسی» / مسعود فاسمی • مسعود فاسمی • رباعیات ختام بهروایت شیخ محمود بیروذقی / سید علی میرافضلی • «تلفظ در شعر کهن فارسی»: سرشتی بایدها و ناپیدهای پژوهش / علی شاپوران • حکایتی ساختگی از قرآنهای خطی افغانستان: نقادی بر کتاب «حکایت قرآنهای ناپیدای افغانستان» و مقاله «آغازی بر فهرست نگاری مخطوطات افغانستان» / مصوبه نظری • نگاہی به تصحیح «خلاصه الاشعار و زیادة الافکار» (بخش یزد و کرمان و نواحی آن) / مرتضی موسوی • معرفی و نقد کتاب «ناصر خسرو» / حسن حیدر زاده سردرود • نقد و بررسی ترجمه «شکوئتلا» / سید احمد رضا قائم مقامی • دورنمایی از کتاب «قرآن موزخان» / زینب سادات ایلچی • نگاہی منتقدانه به مقاله «سنگ نبشتمای نویافته در آرامگاه داریوش بزرگ در نقش رستم (DNF)» / سهیل دلشاد • ریشه شناس چه می کند (۶-۱۰) / سید احمد رضا قائم مقامی • آثار نعیم مصطفی افندی / نصرالله صالحی

فهرست

سرخن

دپلماسی فرهنگی و میراث مکتوب ۵-۳

جستار

نظام تعریف / علی‌اشرف صادقی ۷-۶
معرفی سه منبع کهن رباعیات ختیم / سید علی میرافضلی ۱۳-۸
سپیدمهره و شنکجه / علی صفری آق‌قلعه ۱۷-۱۴
چند نکته و لغت از «مواهب الهی» معین‌الدین یزدی / احمد بهنامی ۲۱-۱۸
توضیحاتی درباره چند تن از ممدوحان منوچهری دامغانی / راضیه آبادیان ۲۷-۲۲
تصحیح بیت‌ی از طیتان مرغزی / محسن احمدوندی ۳۰-۲۸
خاکم به دهان، درباره سابقه یک مثل / ویلهلم باخر؛ ترجمه: سپاس ریوندی ۳۳-۳۱

نقد و بررسی

نگاهی به «تأثیر ادبیات فارسی در ادبیات انگلیسی» / مجتهدالدین کیوانی ۴۹-۳۴
نقد و بررسی «دیوان ازرقی هروی» / مجتهدالدین کیوانی ۵۴-۵۰
توضیحاتی درباره «بخشی از تفسیری کهن به پارسی» / مسعود قاسمی ۶۴-۵۵
نکاتی درباره «تفسیر قرآن پاک» / مسعود قاسمی ۷۱-۶۵
رباعیات ختیم به روایت شیخ محمود پیربوداقی / سید علی میرافضلی ۷۵-۷۲
«تلفظ در شعر کهن فارسی»: سرمشق بایدها و نبایدهای پژوهش / علی‌شاپوران ۱۰۴-۷۶
حکایتی ساختگی از قرآن‌های خطی افغانستان: نقدی بر کتاب «حکایت قرآن‌های ناپیدای افغانستان»
و مقاله «آغازی بر فهرست‌نگاری مخطوطات افغانستان» / معصومه نظری ۱۰۸-۱۰۵
نگاهی به تصحیح «خلاصة الاشعار و زیدة الافکار (بخش یزد و کرمان و نواحی آن)» /
مرتضی موسوی ۱۲۵-۱۰۹
معرفی و نقد کتاب «ناصر خسرو» / حسن حیدرزاده سردرود ۱۳۶-۱۲۶
نقد و بررسی ترجمه «شکونتلا» / سید احمدرضا قائم‌مقامی ۱۴۱-۱۳۷
دورنمایی از کتاب «قرآن مورخان» / زینب سادات ابیطی ۱۴۶-۱۴۲
نگاهی منتقدانه به مقاله «سنگ‌نبشته‌ای نویافته در آرامگاه داریوش بزرگ در نقش رستم (DNF)» /
سهیل دلشاد ۱۵۹-۱۴۷

پژوهش‌هایی در باب تحقیق

ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۶-۱۰) / سید احمدرضا قائم‌مقامی ۱۶۶-۱۶۰

ایران در متون و منابع عثمانی (۲۱)

آثار نعیم مصطفی افندی / نصرالله صالحی ۱۷۰-۱۶۷

معرفی سه منبع کهن رباعیات خیّام

سید علی میرافضلی

alimirafzali@yahoo.com

وقع الفراغ من تعلیقه اواخر ذی الحجه حجه^۲ سبعمائیه بخت
اضعف عبادالله شیخ علی، هداه الله.

تنسخ نامه فاقد تاریخ کتابت است و به نظر می رسد به قلم
همان کاتب باشد.^۳ در برگ پایانی (۱۰۵پ)، یادداشتی
درباره تولد «فرزند قرة العین ثمره الفؤاد ولی الدین محمود»
در تاریخ بیست و پنجم ذی القعدة در آخر زمستان سال
۷۸۱ق دیده می شود.

در اوراق سفید بین دو رساله، کسی که خطش بسیار
شبیه خط کاتب دستنویس است (علی الخصوص خط رساله
نخست) و باید در همان اوان چیزی به دستنویس افزوده باشد،
دو رباعی از خیّام و پاسخ آنها را به شرح زیر یادداشت
کرده است:

عمر خیّام گفته

ترکیب پیاله ای که در می پیوست
بشکستن آن روا نمی دارد مست
چندین سرو پای نازنین از سردست
در مهر که پیوست و به کین که شکست

اوحدالدین کرمانی جواب گفته

ایزد که ز نیست کرد اشیا را هست
آن را چو درختی همه در هم پیوست
ما همچو بریم، پوست تن، مغز روان
چون مغز تمام بسته شد، پوست شکست

(گ ۷۴پ)

هم عمر خیّام گفته

من می خورم و هر که چو من اهل بود
می خوردن من به نزد وی سهل بود
می خوردن من حق به ازل می دانست
گر من نخورم، علم خدا جهل بود

۲. «حجه»ی دوم به معنی «سنه» است و نمونه های کاربردش در اسناد و نسخ
فراوان (از توضیحات دوست دانشورم جناب عمادالدین شیخ الحکامی).

۳. تنسخ نامه موجود در این نسخه تحریر بسیار خلاصه ای است از اصل
تألیف خواجه نصیرالدین طوسی (در حد یکدم آن) و تبویب و ترتیب آن
نیز با اصل کتاب متفاوت است. نسخه هایی از چنین تحریرهایی موجود
است (رک. مدرس رضوی، ۱۳۴۸: چهل و چهار-چهل و پنج) و شاید این نسخه
کهن ترین آنها باشد.

به دلالت دوست نادیده ام، آقای احسان آسایش، از وجود
سه رباعی خیّام در دو دستنویس از یادگاران قرن هشتم
هجری باخبر شدم. این دو دستنویس از نظر دور مانده را
باید در شمار منابع کهن رباعیات منسوب به خیّام قرار داد،
اگرچه رباعیات آنها جزو نویافته ها به حساب نمی آید. با
این حال، معرفی شان کاری بایسته است. منبع سوم نیز در
قرن هشتم کتابت شده و رباعی که در آن به نام خیّام آمده
تا کنون در هیچ یک از منابع کهن (پیش از قرن نهم هجری)
به اسم خیّام دیده نشده است.

الف. دو رباعی خیّام و پاسخ آنها در دستنویس مورّخ ۷۰۰ق کتابخانه مجلس

منبع نخست دستنویس شماره ۶۶۷۳ کتابخانه مجلس
شورای اسلامی است که قطع بیاضی دارد، حاوی ۱۰۶
برگ است و مشتمل بر دو رساله: نظام التواریخ قاضی
ناصرالدین بیضاوی (تألیف در ۶۷۵ق) و تنسخ نامه ایلخانی
خواجه نصیرالدین طوسی (درگذشته ۶۷۲ق).^۱ کاتب
دستنویس، در پایان نظام التواریخ، تاریخ کتابت آن را
چنین رقم زده است:

۱. در کتابخانه ایاصوفیا دستنویس کهنی به شماره ۳۶۰۵ نگهداری می شود که
در آن تنسخ نامه ایلخانی و نظام التواریخ در یک مجلد جای گرفته و از
جهت شباهت در مجموعه سازی دو رساله یکسان، درخور توجه است. آن
نسخه در سال ۷۴۸ق کتابت شده است.

خواجه نصیرالدین طوسی جواب گفته

گفتی که گنه به نزد من سهل بود
این نکته نگوید آنکه او اهل بود
علم ازلی علّت عصیان کردن
نزد حکما ز غایت جهل بود

(گ ۷۵ ر)

رباعی نخست در تاریخ جهانگشای (جونی، ۱۹۱۱-۱۹۳۷ م: ۲۸۱/۱) و نزهة المجالس (شروانی، ۱۳۶۶: ۶۰۰) به نام خیّام است. رباعی پاسخ آن، که در اینجا از اوحدالدین کرمانی دانسته شده، در کهن‌ترین نسخه کلیات سنایی مورّخ ۶۸۴ ق محفوظ در کتابخانه بایزید ولی‌الدین (سنایی، کلیات، بایزید: ۲۹۳ پ) جزو اشعار او درج شده و به احتمال بسیار سروده سنایی است. ضمن اینکه ما آن را در هیچ یک از منابع رباعیات اوحد کرمانی نیافتیم. البته اوحد کرمانی رباعی‌ای در ردّ این رباعی خیّام دارد که ممکن است باعث اشتباه کاتب شده باشد (کرمانی، ۱۳۶۶: ۱۱۲):

استاد چو صانع آمد و چابک دست
آسان باشد به نزد او بست و شکست
در صنعت او چنان که خواهد پیوست
که هست کند ز نیست و گه نیست ز هست

گرچه در کلیات سنایی هیچ اشاره‌ای به موضوع و انگیزه سرودن رباعی نشده، پیشتر به قرآینی حدس زده بودم که رباعی مورد اشاره، پاسخ سنایی است به خیّام (میرافضی، ۱۳۹۴: ۵). این منبع حدس مرا تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که ادیبان پیشین نیز به ارتباط میان دو رباعی توجه داشته‌اند. در مصراع اوّل رباعی منسوب به اوحد کرمانی، کلمه «اشیا» آمده که ضبط درخور توجهی است. اما در دستنویس کلیات سنایی، به جای آن به وضوح کلمه «آسا» آمده است. «آسا» درختی است از تیره مورّد و بلندتر از انار و در شعر شاعران هم عصر سنایی به لفظ «آس» به کار رفته است (رک. دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل مدخل). کلمه «آسا» با مفهوم کلی رباعی هم‌سازتر و هم‌خوان‌تر است و با بقیه اجزای رباعی (درخت، میوه، پوست، مغز) مناسبت بیشتری دارد. البته «اشیا» را نیز نمی‌توان یکسره بی‌ربط دانست.

دومین رباعی منسوب به خیّام در دیوان سراج‌الدین

قمری آملی وارد شده (قمری آملی، ۱۳۶۸: ۵۹۹) و در دستنویس مورّخ ۷۱۲ ق دیوان شاعر نیز موجود است (قمری آملی، دیوان، چستریتی: گ ۱۲۱ ر). ضمن اینکه حمدالله مستوفی قزوینی در کتاب تاریخ گزیده که به سال ۷۳۰ ق تألیف شده، رباعی را به اسم سراج قمری آورده و پاسخ آن را نیز درج کرده، اما گوینده رباعی را عزالدین کرجی قزوینی (د. ۶۸۸ ق) دانسته است (مستوفی، ۱۳۶۲: ۷۳۵، ۷۳۹). به دلیل قرب عهد و شناخت مستوفی از شاعران قزوین، برای سخن او اعتبار بیشتری می‌توان قائل شد. تقی‌الدین کاشانی، مؤلف تذکرة خلاصة الاشعار، ذیل شرح حال «قمری آملی» به این رباعی قمری آملی اشاره کرده و دو رباعی دیگر در پاسخ آن آورده است. رباعی‌ای که او از علامه طوسی دانسته، رباعی متفاوتی است (کاشانی، خلاصه، دانشگاه: گ ۲۳۳ ر):

مَی خوردن آن کس که چو تو اهل بود
نزدیک خرد بگو که چون سهل بود
گر علم خدا علّت مَی خوردن توست
فرمودن او که «مَی مخور» جهل بود؟

احتمال دارد کاتب دستنویس کتابخانه مجلس گوینده این دو رباعی هم‌قافیه و هم‌موضوع را با هم اشتباه کرده باشد.

ب. یک رباعی خیّام در نسخه مورّخ ۷۵۴-۷۵۵ ق

در کتابخانه فاتح استانبول، دستنویسی به شماره ۵۴۱۲ نگهداری می‌شود که دربردارنده هفت رساله فارسی و عربی است. کاتب این دستنویس، احمد بن ابراهیم بن عمر سلطانی رومی است و رقم او در پای پنج رساله از هفت رساله دیده می‌شود. این رسایل طی یک سال (از ۷۵۴ تا ۷۵۵ ق) در بغداد و در مدرسه نظامیه آن شهر کتابت شده است. نسخه ۱۳۳ برگ دارد و قطع آن، مانند دستنویس پیشین، بیاضی است. چنان می‌نماید که کاتب این نسخه را برای استفاده شخصی گرد آورده باشد. مندرجات این نسخه در فهرست دستنویس‌های فارسی کتابخانه فاتح به اختصار معرفی شده است (حسینی، ۱۳۹۲: ۵۰۳-۵۰۶).^۴

۴. حسینی توضیحی به اختصار درباره شعرها و یادداشت‌های پراکنده این دستنویس داده که نه جامع است و نه خالی از لغزش‌ها در نقل اسامی گویندگان. در باب اهمیت آنها نیز سخنی نگفته است.

(گ ۱۰۳ پ)، سید جلال الدین حسنی یزدی تغمّده الله بغفرانه (گ ۱۰۴ ر) و مولانا عماد الدین کاشی علیہ الرحمہ (گ ۱۰۵ ر)۔
سید جلال عضد یزدی، به نوشته تقی کاشانی، در عنفوان جوانی، در سنه ۷۳۹ ق، از زندان این جهان باز رسته است (رک. میرافضلی، ۱۳۹۴: ۴۸۷). تاریخ مرگ سه نفر دیگر نیز باید نزدیک به ۷۵۵ ق باشد.

شعرهای فارسی این مجموعه درخور بررسی جداگانه است و اگر مهلتی دست دهد، آنها را در نوشتاری دیگر به صورت کامل می آورم. شاعران پارسی زبانی که نام و شعرشان در این مجموعه هست عبارتند از: ابن سینا، عمر خیّام، سنایی، ظهیر فاریابی، ظهیر فاریابی، کتل (?)، خواجوی کرمانی، مولانا کمال الدین، عتیقی، قطب شیرازی، عبید زاکانی، نظامی، خاقانی حقایقی شروانی، انوری، سعدی، خواجه علاء الدین اصفهانی، کمال الدین اسماعیل، فتح الله مستوفی، جلال الدین ورامینی، سلمان ساوجی، جلال طبیب شیرازی، سید جلال عضد، مهستی، جمال الدین محمود، شرف الدین شفروه، عایشه مقریه، عماد الدین کاشی، فردوسی (شاهنامه)، امیر محمود ابن یمین، ابن حسام، همام تبریزی، امیر جلال. رباعی ای که از خیّام در این مجموعه آمده، بدین قرار است (گ ۱۲ ر):

عمر خیّام

گیرم که به اسرار معنای نرسی
در پند رسی، اگرچه در ما نرسی
اینجاست مای و سبزه بهشتی بر ساز
کآنجا به بهشت یا رسی یا نرسی

از نسخه های شدالازار تاریخ مرگ جلال ۷۴۴ ق قید شده که مصحح دیوان جلال به آن علت که حیات او را تا زمان حکومت شاه شجاع مسجل دانسته، آن را نپذیرفته است (رک. پورجوادی، ۱۳۸۹: ۲۱). از آنجا که شعر جلال را به احتمال قریب به یقین خود کاتب جنگ رسایل کتابخانه فاتح نوشته، وی پیش از ۷۵۵ ق از دنیا رفته بوده است.

۷. در مورد عماد الدین کاشی اطلاع دقیقی ندارم. او ممکن است عماد الدین یحیی کاشی از دانشمندان قرن هشتم در عهد شاه شیخ ابواسحاق باشد. حیات این فرد بین ۷۴۴ تا ۷۵۴ ق به واسطه آثاری که در این سال ها تألیف کرده، قطعی است (رک. صالحی، ۱۳۹۲: ۲۳۳-۲۳۶). از اجازه قرائتی که برای فرزند او تاج الدین ابوسعید در سال ۷۵۹ ق صادر شده (رک. دانش پژوه، ۱۳۴۶: ۲۹۸-۲۹۹) معلوم می شود که پدرش عماد الدین در این تاریخ از دنیا رفته بوده است، چرا که در آنجا از عماد الدین یحیی کاشی با صفت «الامام السعید» یاد شده است (رک. مجموعه رسایل عربی، فاتح: گ ۳۴، ۴۰، ۵۵ ر).

بخش آخر دستنویس، رساله ای است که مصنف آن را از روی آثار ابونصر فارابی، فخر رازی، ارسطو و خواجه نصیر الدین طوسی، در موضوع سیاست و کیاست به فارسی در آورده است. تصنیف رساله در رمضان ۷۵۲ ق در بغداد به پایان رسیده و کاتب آن را در جمادی الآخر ۷۵۴ ق در بیاض خود نقل کرده است. مصنف رساله نام خود را ذکر نکرده، اما من حدس می زنم از نوشته های خود کاتب باشد. با اینکه تاریخ کتابت این رساله پیشتر از شش رساله دیگر است، در انتهای بیاض جای گرفته و می تواند بود که کاتب هنگام به هم پیوستن اوراق دستنویس، رساله خود را، من باب تواضع، به آخر نسخه انتقال داده باشد.

در صفحه ظهر دستنویس، در صفحات میانی رسایل و در آخر نسخه، شعرها و یادداشت های پراکنده ای به فارسی و عربی نگاشته شده که به نظر من، بیشترین آنها به خط کاتب یا فردی نزدیک به او، در همان سال های نزدیک به کتابت، نوشته شده است. این حدس، علاوه بر طرز کتابت و استفاده از دو جوهر، متکی بر دو نکته است. نخست آنکه از ابن یمین فریومدی (د. ۷۶۹ ق)، عماد فقیه کرمانی (د. ۷۷۳ ق) و سلمان ساوجی (د. ۷۷۸ ق)، هر سه، با دعای «سَلِّمَهُ اللهُ تَعَالَى» یاد می کند که مخصوص زندگان است (گ ۱۰۳ ر، ۱۳۱ ر)، و دیگر آنکه دوره زندگانی هیچ یک از گویندگانی که نام برده، از اواسط قرن هشتم هجری نمی گذرد.

کاتب چند تن از رجال قرن هشتم را در شمار متوفیان نام برده است: جلال الدین ورامینی تغمّده الله بغفرانه^۵ (گ ۱۰۳ ر)، جلال الدین طبیب شیرازی تجاوزه الله عن سیئاته^۶

۵. عبید زاکانی نام این شخص را سه بار در رساله دلگشا آورده و با او شوخی کرده است. یک بار او را شاگرد مولانا رکن الدین بکرانی ابهری دانسته (عبید زاکانی، ۱۹۹۹ م: ۳۰۰) و بار دیگر، او را ملازم خواجه عزالدین قوهدی خوانده است (همان: ۳۱۲). رکن الدین ابهری (د. ۷۴۷ ق) از رجال و شاعران دوره ایلخانی بوده و حمد الله مستوفی در تاریخ گزیده از او یاد کرده (مستوفی، ۱۳۶۲: ۷۳۱-۷۳۲). قوهدی نیز از وزرای دوره الجایتو بود و علامه حلی (د. ۷۲۶ ق) باب یازدهم کتاب منهاج الصلاح را به خواهش او نگاشت. بنابراین، دوره حیات جلال الدین ورامینی در نیمه اول قرن هشتم بوده و قبل از ۷۵۵ ق از دنیا رفته بوده است.

۶. درباره تاریخ مرگ جلال طبیب شیرازی اختلاف نظر وجود دارد. در یکی

به‌علت کیفیت پایین آن و ناخوانا بودن نام «خیّام» در حاشیه نسخه، مورد توجه قرار نگرفته‌است. باری، کاتب در حاشیه برگ ۱۲۶ پ، رباعی زیر را به نام «خیّام» آورده‌است:

خیّام

از خانه بیرون آمد ناپاک تنی
وز دود جهنّمش به بر پیرهنی
بشکست صراحی‌ام که عمرش کم‌باد
وآنکه چه شرابی، مردی و منی!

ضبط رباعی در نسخه همین‌گونه مغلوّط است. در جُنک رسایل و اشعار کتابخانه لالا اسماعیل (کتابت ۷۴۱-۷۴۲ق)، این رباعی در دنباله شعر «شرف‌الدین دامغانی» با عنوان «لغیره» آمده‌است (گ ۹ر) که صورت صحیح رباعی منسوب به خیّام را روشن می‌دارد:

از خانه بیرون آمد ازین قحبه زنی
وز دود جهنّم به تنش پیرهنی
بشکست صراحی‌ام که عمرش کم‌باد
وآنکه چه شراب بود، مردی و منی!

در منابع کهن، چنین رباعی‌ای به خیّام نسبت نیافته‌است، اما در مجموعه‌های دوره تیموری از قبیل طریخانه و بعد از آن، به‌نام خیّام دیده می‌شود. رشیدی حکایتی پیرامون شأن نزول این رباعی آورده‌است که همچون اغلب داستان‌های کتاب بهره‌ای از واقعیت ندارد (رشیدی، ۱۳۶۷: ۱۴۷). ضبط رباعی در منابع یادشده، در بیت دوم، تفاوت‌هایی با نقل پیشین دارد (رک. همان: ۱۵۹؛ یکانی، ۱۳۴۲: ۳۹۳):

از دور پدید آمد ناپاک تنی
از دود جهنّم به تنش پیرهنی
بشکست و بریخت آن نه مردی نه زنی
یک شیشه می لعل که مردی و منی!

در اینجا بد نیست از رباعی بوعلی سینا هم به‌مناسبت ربطی که به عمر خیّام دارد یاد کنیم. در پایان نسخه، در دنباله قطعه‌ای به فارسی از «شیخ بوعلی سینا» در توضیح اعداد وفق، این رباعی نیز به‌نام او ذکر شده‌است (گ ۱۲۹ پ):

ضبط مصراع دوم رباعی قدری غریب و مبهم است. رباعی در نزهة المجالس نیز به‌نام خیّام است و آن قدیم‌ترین سندی است که رباعی را به خیّام منسوب داشته‌است (شروانی، ۱۳۶۶: ۱۴۱). ضبط مصراع دوم در آنجا چنین است: «در شیوه عاقلان همانا نرسی». ضبط‌های مهجور معمولاً از یک نگارش کهن خبر می‌دهند که در سده‌های بعد، به‌علت غرابت، وانهاده شده‌است.

ج. رباعی منسوب به خیّام در نامه سلاطین

کتابخانه مرعشی قم دستنویس کهنی از منشآت و مکاتبات دیوانی در اختیار دارد که آن را نامه سلاطین نامیده‌اند. این دفتر ترسل را عمر بن محمد الکاتب در غرة ربیع الاول سال ۷۱۲ق در آفسرا کتابت کرده‌است. شماره دستنویس ۱۱۱۳۶ و دارای ۱۱۶ برگ است.

اهمیت دستنویس، به‌واسطه عرضه رونوشتی از نامه‌های تاریخی متعلق به قرون ششم و هفتم هجری، بر کسی پوشیده نیست و اهل فن درباب آن سخن خواهند گفت. اما آنچه در این گفتار اهمیت دارد درج اشعاری، عمدتاً در قالب رباعی، در صفحات آغازین و پایانی دستنویس یا حواشی برخی از اوراق است که ما آن را به‌دلیل نوع خط و نحوه انتخاب از قرن هشتم هجری می‌دانیم. اشعاری که نام گوینده‌شان مشخص است از آن سعدی، خیّام، مهستی، بوعلی سینا، شیخ محیی‌الدین و مهذب قیصریوی است. در آغاز نسخه غزلی با تخلص «بها» دیده می‌شود که در عرفات العاشقین به‌نام بهاء‌الدین زنگانی آمده‌است (بلیانی، ۱۳۸۸: ۷۲۱).^۸ تصویر این نسخه در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است، اما

۸. در تاریخ گزیده آمده‌است: «قاضی بهاء‌الدین زنجانی مدّاح خواجه شمس‌الدین صاحب دیوان جوینی بود. اصطلاحات ترکان در شعر خوب نشاندی» (مستوفی، ۱۳۶۲: ۷۲۴). به نظر می‌رسد بخشی از شرح حال و شعر او مربوط به پوربهاء جامی است (سرگذشت بعدی در تاریخ گزیده)، زیرا قصیده‌ای که مستوفی از او آورده (فقط بیت مطلع) به‌صورت کامل در تذکرة الشعراء دولتشاه زیر نام پوربهاء جامی نقل شده‌است (رک. سمرقندی، ۱۹۰۰م: ۱۸۲-۱۸۴). ضمن آنکه آوازه پوربهاء به آوردن لغات و اصطلاحات مغولی در شعر بود. در هر حال، بهاء‌الدین زنگانی در اواخر قرن هفتم می‌زیسته‌است و شاید اوایل قرن هشتم را نیز درک کرده‌باشد. وی در یکی از اشعارش، از همام و سعدی یاد کرده و آن دو را غلام طبع خود خوانده‌است (رک. بلیانی، ۱۳۸۸: ۷۲۱).

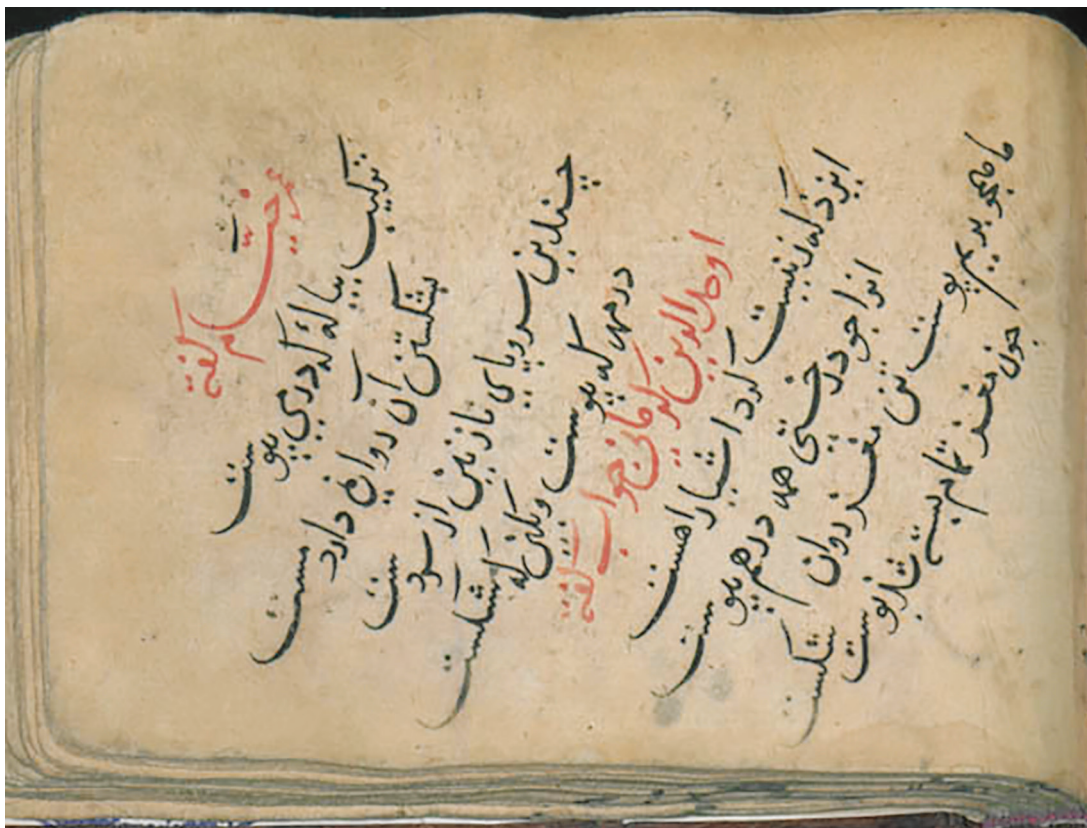
وله ایضاً

هرگز دل من ز علم محروم نشد
کم ماند ز اسرار که مفهوم نشد
با این همه، چون نیک تأمل کردم
معلوم شد که هیچ معلوم نشد

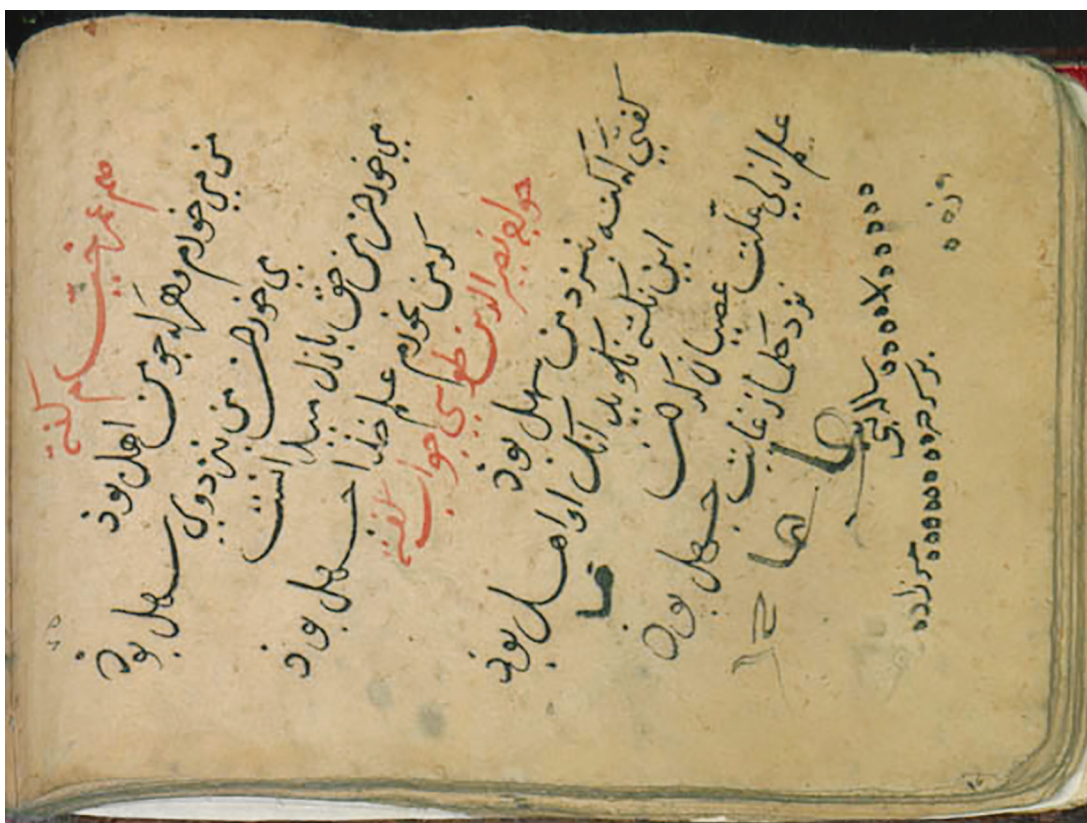
رباعی مذکور در دو فقره دیگر از منابع قرن هشتم هم به نام ابن سینا آمده (رک. گلستانه، انیس الوحده، برلین: ۵؛ بیاض تاج الدین، ۱۳۵۳: ۹۱۳)، اما در دو فقره از منابع قرن هفتم به خیّام منسوب شده است (شروانی، ۱۳۶۶: ۱۱۱؛ شیرازی، مجموعه، مرعشی: ۱۲۹) و ما به واسطه قدیم تر بودن این نقل، صحبت انتساب رباعی به خیّام را قوی تر می دانیم. رباعی به خواجه نصیرالدین طوسی (سفینه نوح، مجلس: ۵۰) و بابا افضل کاشانی هم منسوب است (بلیانی، ۱۳۸۸: ۳۳۵).

منابع:

- سنایی غزنوی. کلیات. دستنویس شماره ۲۶۲۷ کتابخانه بایزید ولی الدین (فیلم شماره ۱۳۴ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران). کتابت ۶۸۴ق. ۳۹۷ برگ.
- شروانی، جمال خلیل (۱۳۶۶). نزهة المجالس. به تصحیح محمدامین ریاحی. تهران: زوار.
- شیرازی، قطب الدین. مجموعه. دستنویس شماره ۱۲۸۶۸ کتابخانه آیت الله مرعشی. به خط قطب الدین محمود شیرازی. کتابت ۶۹۵ق.
- صالحی، محمدعلی (۱۳۹۲). «آثار عمادالدین یحیی بن احمد کاشانی». میراث شهاب، ش ۷۲-۷۳ (تابستان و پاییز): ۲۳۳-۲۴۰.
- عبید زاکانی (۱۹۹۹م). کلیات. به اهتمام محمدجعفر محجوب. نیویورک: بیبلوتیکا پرسیکا.
- قمری آملی، سراج الدین (۱۳۶۸). دیوان. به تصحیح یدالله شکری. تهران: انتشارات معین.
- _____ دیوان. دستنویس شماره Ms.107 کتابخانه چستربیتی (عکس شماره ۲۰۲ کتابخانه مینوی). به خط عمر بن محمد لالا المروزی. کتابت ۷۱۲ق. ۱۶۲ برگ.
- کاشانی، تقی الدین. خلاصة الاشعار و زبدة الافکار. دستنویس شماره ۷۷۹۰ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. کتابت سده ۱۱ق. ۴۶۳ برگ.
- کرمانی، اوحاالدین (۱۳۶۶). دیوان رباعیات. به کوشش احمد ابومحجوب. تهران: سروش.
- گلستانه، محمود حسینی. انیس الوحده و جلیس الخلوته. دستنویس کتابخانه برلین به شماره Ms. Or. Oct. 2990. به خط محمد البدخشی. کتابت ۸۹۶ق. ۱۹۷ برگ.
- مدرّس رضوی (۱۳۴۸). ← نصیرالدین طوسی، ۱۳۴۸ (مقدمه).
- مستوفی قزوینی، حمدالله (۱۳۶۲). تاریخ گزیده. به تصحیح عبدالحسین نوایی. تهران: امیرکبیر.
- مجموعه رسائل عربی. دستنویس شماره ۵۴۱۲ کتابخانه فاتح استانبول. به خط احمد بن ابراهیم بن عمر سلطانی رومی. کتابت ۷۵۴-۷۵۵ق.
- میرافضلی، سیدعلی (۱۳۹۴). جُنگ رباعی. تهران: سخن.
- نصیرالدین طوسی (۱۳۴۸). تنسوخ نامه ایلخانی. به تصحیح محمدتقی مدرّس رضوی. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- یکانی، اسماعیل (۱۳۴۲). نادره ایّام حکیم عمر خیّام و رباعیات او. تهران: انجمن آثار ملی.
- بلیانی، تقی الدین اوحدی (۱۳۸۸). عرفات العاشقین و عرصات العارفین. به تصحیح سید محسن ناجی نصرآبادی. تهران: اساطیر.
- بیاض تاج الدین احمد (۱۳۵۳). چاپ عکسی به کوشش ایرج افشار و مرتضی تیموری. اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- پورجوادی (۱۳۸۹). ← جلال طیب، ۱۳۸۹ (مقدمه)
- جلال طیب شیرازی (۱۳۸۹). دیوان. به تصحیح نصرالله پورجوادی. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- جوینی، عطاملک (۱۹۱۱-۱۹۳۷م). تاریخ جهانگشای. به اهتمام محمدقزوینی. لیدن: مطبعة بریل.
- حسینی، سید محمدتقی (۱۳۹۲). فهرست دستنویس های فارسی کتابخانه فاتح (استانبول). تهران: کتابخانه مجلس.
- دانش پژوه، محمدتقی (۱۳۴۶). «آشنایی با چند نسخه خطی» (بخش هشتم). وحید، سال پنجم، ش ۵ (اسفند): ۲۹۷-۲۹۹.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغت نامه. تهران: دانشگاه تهران.
- رشیدی تبریزی، یاراحمد (۱۳۶۷). طریخانه (رباعیات خیّام). به تصحیح جلال الدین همایی. تهران: نشرهما.
- سفینه نوح (جُنگ اشعار). دستنویس شماره ۹۰۰ کتابخانه مجلس شورای اسلامی. کتابت سده هشتم. ۲۷۹ برگ.
- سمرقندی، دولتشاه (۱۹۰۰م). تذکرة الشعراء. به اهتمام و تصحیح ادوارد برون. لیدن: مطبعة بریل.

دستنویس شماره ۶۶۷۳ کتابخانه مجلس شورای اسلامی، گ ۷۴ پ

دستنویس شماره ۶۶۷۳ کتابخانه مجلس شورای اسلامی، گ ۷۵ ر

Table of Contents

Editorial

Cultural diplomacy and the written heritage	3-5
---	-----

Articles

Nizām-i Ta'rifā / Ali Ashraf SADEGHI.....	6-7
An introduction of three old sources of the <i>Rubā'īyyāt</i> of Khayyām / Seyyed Ali MIRAFZALI	8-13
<i>Sipīd-Muhra</i> and <i>Shankha</i> / Ali SAFARI AQ-QALEH	14-17
A few points and some words considering <i>Mawāhib-i Ilāhī</i> of Mu'tin ul-Dīn-i Yazdī / Ahmad BEHNAMI	18-21
Some remarks on several of Manūchihri-yi Dāmghānī's patrons / Raziye ABADIYAN.....	22-27
Editing a couplet of Ṭayyān-i Marghzi / Mohsen AHMADVANDI.....	28-30
Dust in my Mouth (I should not speak in such a manner): on the origin of an idiom / Wilhelm BACHER; Translated by Sepas RIVANDI	31-33

Reviews and Critiques

A look into <i>Persian Literary Influence on English Literature</i> / Majdoddin KEYVANI	34-49
A review of <i>Dīvān of Azraqī-ye Heravī</i> / Majdoddin KEYVANI	50-54
Some remarks on <i>A Fragment of an Old Exegesis in Persian</i> / Masoud QASEMI	55-64
Some remarks on <i>An Interpretation of the Holy Qur'ān</i> / Masoud QASEMI	65-71
Shaykh Mahmūd-i Pīr-Budāqī's narration of the <i>Rubā'īyyāt</i> of Khayyām / Seyyed Ali MIRAFZALI	72-75
<i>Pronunciation in Classical Persian Poetry</i> : an exemplar for what should and should not be done in research / Ali SHAPOURAN	76-104
An apocryphal story about Quran manuscripts in Afghanistan: a review of <i>The Story of Invisible Qurans of Afghanistan</i> , and "A Beginning of Cataloguing Manuscripts in Afghanistan" / Masoume NAZARI	105-108
A look into the edition of <i>Khulāṣat al-'Ash'ār va Zubdat al-'Afkār (Yazd, Kerman and its suburbs)</i> / Mortaza MOUSAVI	109-125
An introduction and a review of <i>Nāṣir Khusraw</i> / Hassan HEYDARZADEH SARDORUD	126-136
A review of the Persian translation of <i>Shakuntala</i> / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI	137-141
A bird's-eye view of <i>Le Quran des Historians</i> / Zeynab Sadat ABTAHI	142-146
A critical look into "A Newly-Found Inscription at the tomb of Darius-the-great in Naqsh-e Rostam (DNf)" / Soheil DELSHAD	147-159

Essays on Research

What does an etymologist do? (6-10) / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI.....	160-166
--	---------

Iran in Ottoman Texts and Sources (20)

Works of Na'imā Muṣṭafā Efendī / Nasrollah SALEHI	167-170
---	---------

Gozarash-e Miras

**Quarterly Journal of Textual Criticism,
Codicology and Iranology**

**Third Series, vol. 4, no. 1 - 2, Spring - Summer 2019
[Pub. Winter 2021]**

Properietor:

The WRITTEN HERITAGE RESEARCH INSTITUTE

Managing Director & Editor-in-Chief:

Akbar Irani

Assistant Editor:

Masoud Rastipour

Managing Editor:

Younes Taslimi-Pak

Cover:

Mahmood Khani

Print:

Miras

**No. 1182, Enghelab Ave.,
Between Daneshgah St. & Abureyhan St.,
Tehran, Iran**

Postal Code: 1315693519

Tel: 66490612, **Fax:** 66406258

Website: www.mirasmaktoob.ir

E-mail: gozarash@mirasmaktoob.ir